

ПРИСТУП ОЊЕГИНУ

“Подигну Пушкин благо језика
из прашине и би добар народу као
бог. Написа “Евгенија Оњегина”.”¹

Готово увек кад се говори о “Евгенију Оњегину” истичу се неуобичајене околности под којима је настало ово дело. Занимљиво је то да је Пушкин на свом роману, “литералном подвигу” - како су га критичари називали, радио девет година (1823-1831), и то на различитим географским подручјима (свој роман Пушкин је писао у Кишњеву, Одеси и селу Михајловском). Нимало лак живот прогнаника на југ (Пушкин је прогнан 1820. године, јер се сумњало да је члан тајног друштва) сигурно да је утицао на саму личност аутора, па тако посредно и на његово дело.

Од 1820, до 1823. Пушкин живи у Кишњеву и Одеси, да би 1824. прешао у Михајловско, где запада у психолошку кризу. Интересантно је да је баш у тој кризи стварао најзрелије стихове свога дела, стихове последњих поглавља. До стварања “Евгенија Оњегина” Пушкин је јавности био познат као песник романтичар (1820. - “Погасло дневное светило”; 1821. - “Я пережил свои желанья”; 1824. - “Кто, волны вас остановил?”), као аутор елегича (1824. - “К морю”; “Безумных лет угашее веселье”...), затим као аутор поеме “Руслан и Людмила” (1820), као аутор чувених “јужних поема” (“Кавказский пленник”, 1820-1821; “Бахчисарайский фонтан”, 1821-1824; “Цыганы”, 1824) и као творац “Полтаве”, 1828. Ако кроз овај скуп дела посматрамо Пушкинов жанровски пут, уочићемо извесне прелазе: он са чистог стиха прелази на поему, дакле са чисто лирског на спој прозе и поезије, да би тај спој, својеврсна синтеза, достигла врхунац управо у “Евгенију Оњегину”. Можемо тврдити да, ако су стихови били почетак књижевно-уметничког формирања овог аутора, његове поеме су сигурно својеврсна припрема за прелаз на нову форму - роман у стиху, форму која обједињује и стихове и прозу. У тој новој форми огледа се сав фокус Пушкиновог стваралаштва - жанровски, садржајни, фокус концепције стварности и фокус израза.

После “Евгенија Оњегина”, Пушкин се потпуно жанровски отворио; испробао се у драми (“Борис Годунов”, 1824/25.; мале трагедије - драматическије сцене: 1. “Скупой рыцарь”, 2. “Моцарт и Сальери”, 3. “Каменный гость”, 4. (*), али и у чистој прози (“Повести Белкина”, 1830: “Пиковая дама”; “Капитанская дочка” 1833/34).

Овакви жанровски прелазу унутар стваралаштва једног аутора, својеврсни су одјек руског друштва, тачније руске књижевне сцене у којој се тадашње друштво нашло (мисли се на борбу романтизма са реализмом 1825-1824., која се одразила на Пушкинов рад). Његов постепени прелазак са стиха на прозу прави је илустратор такве борбе на руској књижевној сцени. На њој, као и у делу Пушкина, романтичарску форму стиха, након извесног времена, потиснула је реалистичка форма прозе, која је своју потпуну афирмацију доживела тек у Гогољевом стваралаштву.

Ово Пушкиново дело је представљено читалачкој публици у фрагментима. Наиме, Пушкин је поглавља свог романа објављивао на страницама часописа, следећим редоследом: првих шест поглавља објавио је до марта 1828. (прво поглавље 1825; друго - 1826; треће - 1827;

четврто и пето поглавље јануара 1828. и шесто - марта 1828), седмо поглавље објавио је након две године - 1830, да би последње, осмо поглавље, објавио тек 1832. Овакво фрагментално упознавање читалаца са садржином дела изазвало је разноврсне реакције тадашње руске књижевне публике. Пушкину су, на пример, упућивали оптужбе на рачун смрти Ленског. Такође су му замерили што је његов роман недовршен. Повод да га сматрају недовршеним дао им је сам Пушкин одступајући од традиционалног романтичарског “хепиенда” (он је свог јунака оставио у прилично неповољној ситуацији по њега) Међутим, то што је ово дело “недовршено”, само је још један трик Пушкинове структуре. Управо у једном таквом отвореном тексту, “недовршеном”, уочавају се промене у карактеру његових главних јунака. Пушкин нам отвореношћу текста пружа низ могућности и дозвољава нам да сагледамо мноштво варијанти испољавања таквог променеог карактера. Без обзира на све примедбе, поред ове фрагменталности у упознавању читалаца са текстом “Евгенија Оњегина”, појавило се и посебно издање у ком је овај роман, као целовито дело, угледао светлост дана 1833.

Поставља се питање: шта је у Пушкиновом тексту стварно, а шта измишљено? Многи ће рећи: “Код њега је све стварност!” и биће у праву, јер Пушкин је стварао изван граница било каквих окоштаних књижевних форми, тако да код њега стварност није дата посредством субјективних оцена аутора. Она живи у роману, “пулсира” као живо месо на феноменалном костуру - Пушкиновој структури. Стварност је најсвеобухватнији лик овога дела, шири чак и од лика самог аутора, јер аутор приповеда и напомиње, а стварност живи ван свих ауторових напомена захваљујући чврстој структури дела. Дакле, код Пушкина све јесте стварност. Лотман такву Пушкинову поетику идентификује као “поезију стварности”.

Говорећи о “Евгенију Оњегину” у књижевно-историјском процесу, треба истаћи принципијелну двопланску структуру романтичарске песничке слике, која нам се открива кроз ауторову објективност. Такав спој романтичарске двопланости и ауторске објективности јесте конструктивни елемент уметничког исказа у овом делу, и

А. С. Пушкин, аутопортрет

јесте новина у књижевно-историјском процесу руске литературе. Новина је Пушкиново поигравање са елементима романтичарске поетике (он полази из романтичарских оквира, врши трансформацију унутар читавог низа елементарна романтичарске поетике, да би конституисао нови уметнички систем - реализам). Игра се састоји у томе да он елементе романтичарске поетике спаја са реалистичким приступима, дакле реалистички прилаз романтичном. Отуда и иронија, и пародија, и узвишено на ивици комичног; отуда отворени текст, много недоречености и унутар самих ликова (јер реалност, сама стварност, говори о већ виђеним романтичарским карактерима), отуда, уосталом, многострани приступ овом делу и тешкоће приликом давања коначних дефиниција. Отуда и животност, тј. савременост, коју је овом делу прорекао још Бјелински у својим чланцима о "Евгенију Оњегину" следећим речима: "Пусть идет время и приводит с собою новые потребности, новые идеи, пусть растет русское общество и обгоняет *Онегина* как бы далеко оно ни ушло, но всегда будет оно лобит эту поэму, всегда будет останавливать на ней исполненный любви и благодарности взор..."².

За крај оваквог приступа "Евгенију Оњегину" (синтакса - семантика - прагматика) проговоримо о значају овог дела, и то кроз призму других аутора. Они тврде да је дело од изузетног значаја у књижевно-историјском и естетичком смислу. У историји руске књижевности оно је обележило почетак руског класичног романа XIX века, а у њему је, уз сву разноврсност израза, остварен нов поступак руске књижевности - реалистички књижевни поступак.

Као књижевно-историјски значај истиче се и дубински захват овог дела у социјалну проблематику, што значи да је Пушкин овим делом поставио најзначајнија питања својој савремености. Осим продора у социјалну проблематику, Пушкин се дотакао и националних особености руског живота.

Реалистички књижевни поступак у овом делу остварен је на следеће начине: 1. Пушкин је аналитички приступио свему, 2. уметнички је уобличио социјалне типове које је створио живот, 3. извршио је синтезу критичког односа према реалном свету, 4. Пушкинов однос према радњи и према карактерима је прецизан, 5. у делу је дао дијалектички жив развој карактера (нпр. Татјанин лик), а такав развој карактера дао је потпуно објективно (градска средина је утицала на Тањин карактер, дакле средина као потпуно објективна категорија). Када тврдимо да се Пу-

шкин дотакао и националних особености руског живота, треба истаћи да се његови уметнички хоризонти не ограничавају само на националном. Пушкина интересује опште људско, занимају га људске вредности и они најпримарнији корени човекове егзистенције. Дакле, можемо говорити о Пушкиновој хуманости и отворености ка човеку, о Пушкиновом антропологизму. Није ли то и највећи значај овог дела, с обзиром да, упркос времену које је прошло (читавих 168 година), његов антропологизам није нестао? Он траје кроз време, чинећи ово дело савременим, актуелним, способним да комуницира и са данашњим читаоцем. О Пушкиновом значају за руску књижевност писали су и многи његови савременици. Гогољ, на пример, у свом тексту "Неколико речи о Пушкину", у шестом тому својих *Сабраних дела* у седам томова, тврди: "Пушкин је изузетан појава: то је Рус на степену развоја до којег ће руски човек доћи, можда, кроз двеста година. У њему је руска природа, руска душа, руски језик, руски карактер изражен исто онако јасно, у оној пречишћеној лепоти, како се види пејзаж у јаком оптичком сочиву."³

Овом цитату додаћемо и мисли Достојевског: "У његовој појави садржано је за нас Русе нешто неоспорно пророчко. Пушкин се јавља на самом почетку наше истинске самоспознаје и његова појава снажно помаже да се наш замрачени пут обасја новом путоказном светлошћу."⁴

Анатолиј Лунчарски за Пушкина тврди да је био "руско пролеће", а Миодраг Сибиновић истиче да је Пушкин у своје срце примио туђе геније, као и своје рођене, и да је уз помоћ те две врсте генија (руски и европски оквири Пушкинових домета) изразио тежњу руског духа ка универзалности. Његова поезија тражила је и тражи пре свега истину, а лепота долази сама од себе; на чудесан начин она процветава из најтрезвеније прозе.

(Из дужег рада: "Евгеније Оњегин" А.С.Пушкина - жанр и композиција)

1. Исидора Секулић, *Пушкин; са говорима Достојевског, Тургенјева и Кључевског*, Београд 1937.
2. Б.Г. Белинский, *Избранные сочинения*; ОГИЗ, Москва 1947, стр. 450-487
3. Миодраг Сибиновић, *Евгеније Оњегин* А. С. Пушкина, изд. "Портрет књижевних дела", Београд 1982.
4. Исто

П. Ф. Соколов, Пушкин

О.А. Кипренски, Портрет песника А.С.Пушкина